

tekst **Marco Visser**

Kijk naar de Verenigde Staten. Daar zie je wat druk op de culturele vrijheid betekent, zeggen Nederlandse kunstenaars, artiesten en bestuurders van poppodia, musea en andere culturele instellingen.

President Donald Trump wil de geschiedenis herschrijven en geluiden die hem niet bevallen uitwissen. Dan komen de kunsten al snel in het vizier.

Bepaalde werken moeten uit de musea verdwijnen en bestuurders worden vervangen. Ook boeken uit bibliotheken zijn onderdeel van een patriottische zuivering. “Het enige lichtpuntje in de VS is dat we een voorbeeld hebben van wat we echt ten koste van alles moeten zien te voorkomen”, zei Hans Boutellier vorige week tijdens het Paradisodebat dat Kunsten ’92 jaarlijks organiseert bij de opening van het culturele jaar. Boutellier is bijzonder hoogleraar ‘polarisatie en veerkracht’ aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en werkt mee aan een advies over culturele vrijheid dat de Raad voor Cultuur later dit jaar zal presenteren.

Wat culturele vrijheid laat zien, is hoe het staat met de gezondheid van de democratie en de samenleving, zegt Jeroen Bartelse, voorzitter van Kunsten 92 en Tivoli-Vredenburg in Utrecht. “Kunst functioneert als een barometer. Het is een van de eerste gebieden waar protesten ontstaan en waar maatschappelijke spanningen zichtbaar worden. Als artistieke vrijheid afneemt, weet je dat er iets aan de hand is.”

Wat laat de wijzer op de kunstbarometer zien? Ook hier is grote druk op de culturele vrijheid, is overal te horen. Maar hoe meet je die druk? Incidenten over bedreigingen, bekladdingen, verstoringen, scheldpartijen en andere intimidaties komen in het nieuws. Onder die incidenten is een patroon zichtbaar. Vandaar dat er dit jaar vele onder-

‘Als artistieke vrijheid afneemt, weet je dat er iets aan de hand is’

zoeken, vergaderingen en discussiedagen zijn over culturele vrijheid die van twee kanten onder vuur ligt.

De eerste kant is die van de politiek. Een voorbeeld van een aanval op een artiest kwam deze zomer vanuit de VVD. Dilan Yesilgöz verweet zanger Douwe Bob antisemitisme omdat hij niet wilde optreden tijdens een Joods evenement waar tegen de afspraken in een zionistische organisatie posters had opgehangen.

Kunstenaars Tinkebell zei vorige week tijdens het debat over culturele vrijheid in Paradiso dat zij last heeft van de trollen die BBB-fractieleider Caroline van der Plas op haar afstuurt. Dat ‘afsturen op’ is geen directe order. Iemand zoals Van der Plas of Geert Wilders roept iets waarna anderen met name op X dat zien als een teken om iemand online te belagen. Tinkebell riep ook nog even in herinnering dat de Partij voor de Dieren ruim 20 jaar geleden tientallen Kamervragen stelde over haar werk. Druk op cultuur kan dus ook vanuit links komen.

Op gemeentelijk niveau is de druk welhaast nog groter. De meeste subsidie voor cultuur komt vanuit gemeenten. Dat maakt kwetsbaar. Paradisodirecteur Geert van Itallie zei tijdens het debat in zijn eigen poptempel dat de Amsterdamse fractie van Ja21 een reeks vragen aan de burgemeester stelt

Democratie | De culturele vrijheid staat onder druk. Dat raakt kunstenaars, theaters en popzalen, bezoekers van musea. Eigenlijk raakt het iedere Nederlander, want ‘cultuur houdt de samenleving open’.

Bezoek aan het theater begint op een **risicowedstrijd** te lijken

Links: politie bij het optreden van het Jerusalem Quartet, een Israëlsche muziek-groep, vorig jaar in het Concertgebouw. FOTO JORIS VAN GENNIP
Onder: ook bewaking voor de deur van de Stadsschouwburg in Amstelveen waar de Joods-Israëlsche cabaretier Yohay Sponder optrad begin dit jaar. FOTO ANP

zowel publiek, medewerkers als artiesten beschermd worden.”
Nu kun je kritiek vanuit de samenleving ook zien als sociaal engagement, stelt Boutellier in Paradiso. “Tegelijkertijd kan het ontzettend bedreigend zijn wanneer dit leidt tot fysiek geweld of situaties waarin de kunstensector zich niet langer durft te uiten. Dit vraagt om een beschermende rol van de politiek. De politiek moet meer doen dan enkel censuur voorkomen en zorgen voor beleid en pluriformiteit; ze moet de kunst- en cultuursector actief beschermen, bijvoorbeeld door politiebescherming in te zetten waar nodig.” Sommige voorstellingen benadert TivoliVredenburg al alsof het risicowedstrijden bij het voetbal zijn, zegt Bartelse.

Boutellier stelt dat er een fundamenteel verschil is tussen de vrijheid van kunstenaars en de positie van culturele instellingen. “De creatieve vrijheid van de kunstenaar is vrijwel absoluut, mits binnen de grenzen van het strafrecht”, zegt hij. “De verbeelding moet vrij zijn – dat is cruciaal. Maar zodra kunst naar buiten treedt, zoals in een museum of theater, krijgt het te maken met reacties uit de omgeving, en dat is goed. Het is juist wenselijk dat er discussie en zelfs wrijving ontstaat. In feite kun je dit zien als een vorm van sociaal engagement.”

Dat engagement moet leiden tot gesprekken over voorstellingen en exposities tussen museumdirecteuren, theatermakers, scholen en burgers van links tot rechts. Directeur van het Mauritshuis Gosselink pleit daar ook voor.

Dialogen met bezoekers zijn een van de manieren om de weerbaarheid van de culturele sector te vergroten. Natuurlijk, de sector duwt terug, podia als Paradiso en kleine musea als Nest zwichten niet voor intimidatie, maar andere kleine musea doen dat volgens Gosselink weer wel. Daar komt bij dat

‘Er zijn ouders die zeggen: mijn kind gaat niet mee naar die voorstelling’

kunstenaars die afhankelijk zijn van subsidie of geen gedoe willen, vatbaar zijn voor zelfcensuur, stellen diverse sprekers bij het Paradisodebat.

De weerbaarheid vergroten kan door de kunsten minder financieel afhankelijk te maken van de grillen van politici. Een vast bedrag naar kunst en cultuur zou een oplossing zijn, stelde Laurens Dassen van Volt, ook aanwezig bij het debat. Cultuureducatie is een andere manier. Als mensen niet weten wat kunst en cultuur inhouden, kunnen zij er ook nooit open voor staan, zegt Boutellier.

Het probleem is alleen dat juist cultuureducatie te vaak een sluitpost is in de begrotingen. Er gaat zelden meer geld naartoe, eerder minder. Toch kost een van de belangrijkste maatregelen geen geld. Wat essentieel is, zegt Boutellier, “is de erkenning dat de kunst- en cultuursector de hoeksteen van de democratie is, net zoals journalistiek, wetenschap en het parlement dat zijn. Politici moeten deze waarde actief verdedigen vanuit een morele overtuiging. Als een collega-politicus zich kleinerend uitlaat over de kunstsector of onjuiste dingen beweert, moeten zij daar bovenop springen. Niet omdat kunstenaars zielig zijn, maar omdat kunst en cultuur cruciaal zijn om onze samenleving open te houden.”

telkens als hij iemand programmeert die de partij niet aanstaat. Ja21 wil dan dat de gemeente de subsidie intrekt. Martine Gosselink, directeur van het Mauritshuis, vertelde tijdens het debat dat “kleinere stadsmusea kwetsbaar zijn, want afhankelijk van gemeentelijke subsidies. Uit angst deze kwijt te raken als ze programmeren tegen de heersende wind van hun gemeenteraad in, ervaren zij wel degelijk een vorm van opgelegde zelfcensuur.”

Vanuit het publiek in Paradiso reageerde Heske ten Cate, artistiek directeur van Nest in Den Haag, een van de kleine musea. Zij beaamde dat er druk is, maar dat zij of haar collega’s daar nooit voor zouden buigen.

De toon van het politieke debat, slaat over naar andere plekken in de samenleving, zegt de directeur van de Boekmanstichting Jan Jaap Knol. En daar zit de tweede kant die de culturele sector onder vuur neemt. Die komt vanuit de gepolariseerde samenleving. De stichting komt eind dit jaar met een editie van het tijdschrift Boekman over de druk op artistieke vrijheid. “In een toch al gepolariseerd klimaat gooit de politiek olie op het vuur, en dat leidt ertoe dat kunstenaars zich minder vrij voelen om zich te uiten”, zegt Knol.

Wie dat het meest merken, zijn de jeugdtheaters. “We zien dat de maatschappelijke druk ook de scholen binnenkomt”, zei Mirjam Terpstra van de Nederlandse Associatie Podiumkunsten in het Paradisodebat. “Er zijn ouders die zeggen: mijn kind gaat niet meer mee naar een bepaalde theater- of muziekvoorstelling omdat daar onderwerpen aan de orde komen die ons niet welgevallig zijn. Er zijn zelfs Instagramkanalen waar ouders elkaar waarschuwen over bepaalde programmeringen vanuit de scholen. Sociale media zijn een hele belangrijke katalysator.”

Paradiso krijgt er ook geregeld mee te maken, net als TivoliVredenburg en andere podia. “Veiligheidskwesties komen steeds vaker naar voren bij optredens, of dat nu gaat om een Koerdische muzikant, Palestijnse literatuur, of een Israëlsche artiest”, zegt Bartelse. “Je moet tegenwoordig al veel meer nadenken over de mogelijke risico’s, de maatregelen die nodig zijn om alles veilig te laten verlopen, en hoe je ervoor zorgt dat

Pop

Kneecap
Paradiso, Amsterdam
★★★★

Recensie muziek

Naoise O Caireallain (artiestennaam Moglai Bap), een van de drie zangers van Kneecap, bij een eerder optreden in Parijs. FOTO AFP

Omstreden hiphoptrio Kneecap laat uitgelaten Paradiso bijna ontploffen

Ongeveer hoe populair Kneecap in een jaar tijd is geworden. In de zomer van vorig jaar was er hier al enige buzz na hun optreden op Down The Rabbit Hole. Later dat jaar volgde een goed ontvangen komische film, zogenaamd autobiografisch, waarin het hiphoptrio zelf de hoofdrollen speelde. En dit voorjaar baarde het optreden op muziekfestival Coachella in Californië nogal opzien, wat ontegenzeggelijk aan de faam heeft bijgedragen.

De Ierse muzikanten spreken zich nadrukkelijk uit tegen het Israëlsche geweld tegen Palestijnen en dat deden ze ook op het Amerikaanse festival. Ophef volgde, evenals politieonderzoek naar andere circulerende beelden van de groep. Zo zou bandlid Mo Chara tijdens een optreden met een (naar verluidt op het podium gegooide) Hezbollah-vlag hebben gezwaaid – hij verschijnt eind deze maand voor de rechter.

De mannen ontkennen Hezbollah – of Hamas – te steunen. Wel zeggen ze zich te blijven uitspreken voor de Palestijnse zaak tot er iets verandert. Als Ieren ‘begrijpen we kolonialisme’, zegt Chara op het Paradiso-podium.

De controverse rond de groep leidde tot bedreigingen aan het adres van Paradiso omdat de pop-tempel Kneecap een podium bood. Op verschillende andere plekken was de groep niet meer welkom.

Bij het concert vrijdagavond was er veel politie en bewaking bij de ingang, en een extra veiligheidscheck bij binnenkomst. Maar een gespannen sfeer hing er niet. Binnen heerste zelfs een uitgelaten stemming.

Bij Kneecap gaan feest en protest hand in hand. Want al is hun muziek nadrukkelijk politiek geladen, de teksten gaan óók over

drugs, feesten en seks, zijn grappig en lomp. De beats zijn net zo lomp, en heel erg aanstekelijk.

Het concert begon wat tam. De energie spatte niet direct van het podium. Maar al snel ging het publiek los, met *Better Way To Live* en *Your Sniffer Dogs Are Shite* als vroege hoogtepunten. De nieuwe track *Sayōnara* werd eveneens goed ontvangen, vanaf dat nummer ging het tempo flink omhoog.

Opvallend genoeg leverde hun eerste single *C.E.A.R.T.A.*, op plaat een minder spectaculaire Kneecap-song, live het mooiste moment op. Bezoekers gingen bij elkaar op

Ze blijven zich uitspreken voor de Palestijnse zaak tot er iets verandert

de schouders, de Ierse tekst werd massaal meegezongen.

Er werd gemosht, gesprongen en gecrowdsurft – met Palestijnse vlag. Meerdere bezoekers raakten in de springende massa een schoen kwijt, die ze na afloop terugkregen. De shirts van de fans die vooraan stonden, raakten doordrenkt van het zweet. In de laatste nummers werd Paradiso bijna afgebroken.

Op 12 november is Kneecap te zien in Afas Live in Amsterdam.

Tim van Erp